

Stockholm den 29 november 2021

R-2021/1563

Till Justitiedepartementet

Ju2021/03004

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 30 augusti 2021 beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68).

Sammanfattning

Advokatsamfundet delar den allmänna problembeskrivning som utredningen redogjort för beträffande skjutningar, sprängningar och dödligt våld i kriminella miljöer. Det är tydligt att problemen som beskrivs där behöver mötas med ändamålsenliga och effektiva förslag från lagstiftarens sida.

Advokatsamfundet anser det emellertid problematiskt att det föreslås straffskärpningar i olika hänseenden som tar sikte specifikt på brott som begås i s.k. ”kriminella nätverk”, trots att någon legaldefinition av begreppet inte finns eller föreslås och att det heller inte finns någon närmare definition av vad detta begrepp innefattar (se betänkandet s. 52 ff.). Att föreslå straffskärpande lagstiftning för brottslighet som begås inom ramen för icke närmare preciserade kriminella strukturer, riskerar bland annat innebära oklarheter vid tillämpning och bristande förutsebarhet samt dessutom leda till ökat frihetsberövande av personer misstänkta för brott som inte alls utgör brott inom ramen för sådana kriminella nätverk som förslagen tar sikte på.

Advokatsamfundet, som hänvisar till sina tidigare yttranden över lagstiftningsåtgärder för att bekämpa organiserad brottslighet,¹ vill i övrigt anföra följande synpunkter på betänkandets förslag.

Synpunkter

Straffen för grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, rån, utpressning respektive grov utpressning skärps.

Utredningen framhåller att det inte går att dra några säkra slutsatser om att en straffskärpning i det enskilda fallet har en brottsavhållande verkan (s. 155). Straffskärpningarna som utredningen föreslår motiveras i stället utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens. Enligt Advokatsamfundets mening bör straffskärpningar, därutöver föregås även av väl underbyggda ändamåls- och effektivitetsskäl för att kunna komma ifråga.

Straffskärpningar bör inte heller genomföras i alltför drastisk takt. En straffskärpning bör följaktligen inte genomföras utan att det finns möjligheter att utvärdera vilka effekter redan genomförda straffskärpningar haft i praktiken. I detta sammanhang konstaterar Advokatsamfundet att det genomförts ett stort antal straffskärpningar på senare tid, bl.a. 2017 då minimistrafpen för bl.a. grov misshandel, synnerligen grov misshandel, grovt olaga tvång, grovt olaga hot, grovt rån och grov utpressning höjdes (se prop. 2016/17:108).

Vidare, och som utredningen noterat, är unga benägna att drabbas särskilt hårt av straffverkställighet, eftersom det finns stor risk att verkställigheten bidrar till att den dömda befäster en kriminell identitet vilket kan öka risken för fortsatt brottslighet. I kombination med att de lagändringar som innebär en slopad straffrabatt för unga myndiga vid viss brottslighet träder i kraft den 2 januari 2022 (se Justitieutskottets betänkande 2021/22:JuU5), innebär utredningens föreslagna straffskärpningar sammantaget en mycket kraftig skärpning för särskilt unga vuxna i åldern 18–21 år.

Sammantaget är det Advokatsamfundets uppfattning att utredningen inte har redovisat tillräckligt starka skäl för de föreslagna straffskärpningarna. En höjd repressionsnivå

¹ Se bl.a. Advokatsamfundets remissyttrande den 23 oktober 2015 över utkast till lagrådsremiss Ett effektivare straffrättsligt regelverk mot organiserad brottslighet, remissyttrande den 9 december 2014 över betänkandet Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m. (SOU 2014:63) och remissyttrande den 27 augusti 2014 över betänkandet Straffskalorna för allvarliga våldsbrott (2014:18).

måste föregås av mer djupgående analyser i fråga om ändamålsenlighet, effektivitet och proportionalitet. Redan mot angiven bakgrund avstyrker Advokatsamfundet utredningens förslag i dessa delar.

Advokatsamfundet har dock även följande synpunkter beträffande de enskilda förslagen om straffskärpningar.

Utredningen motiverar straffskärpningen för grovt olaga hot med hänvisning till att kvalifikationsgrunderna för grovt brott till stor del förknippas med brottslighet inom s.k. kriminella nätverk (bl.a. användandet av skjutvapen och anspelning på våldskapital). Samtidigt är olaga hot ett brott som i hög utsträckning begås utanför kontexten av s.k. kriminella nätverk. Mot bakgrund av de ändamål som utredningsdirektiven anger och till undvikande av att straffskärpningen träffar den stora mängden olaga hot som begås utanför sådana kriminella miljöer, kan det sättas ifråga om det inte ter sig som mer ändamålsenligt att enbart införa en straffvärdeskärpande grund som tar sikte på just användandet av skjutvapen och anspelning på våldskapital.

Utredningen föreslår att minimistraflet för rån höjs från fängelse i ett år till fängelse i ett år och sex månader. Som utredningen noterat kan det ifrågasättas om det är proportionerligt att rån i motvärnsfallet ska omfattas av straffskärpningen (s. 195). Ett typfall av rån i motvärnsfallet är en butiksstöld där gärningsmannen tar till våld eller hot efter att butikspersonal eller väktare ingripit. Majoriteten av rånen i motvärnsfallen torde därför enligt Advokatsamfundet falla utanför kontexten av s.k. kriminella nätverk. Mot den bakgrunden är det enligt Advokatsamfundets mening inte ändamålsenligt att genomföra den föreslagna straffskärpningen för rån i motvärnsfallen.

Advokatsamfundet anser inte heller att det är påkallat med straffskärpning för rån i övrigt. Det är ett brott av mycket skiftande karaktär och det finns därför ett stort behov av en vidare straffskala för att kunna åstadkomma en nyanserad bedömning av straffvärdet. Minimistraflet för rån bör därför lämnas oförändrat.²

² Se det särskilda yttrandet av utredningsexperten advokaten Ghita Hadding-Wiberg, betänkandet s. 509.

Kvalifikationsgrunder införs för grov allmänfarlig ödeläggelse.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot de föreslagna kvalifikationsgrunderna för grov allmänfarlig ödeläggelse.

Vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska det särskilt beaktas om ett numerärt överläge utnyttjats.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot den föreslagna straffskärpningsgrunden.

Det ska vid bedömningen av straffvärdet anses synnerligen försvårande om ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person har innefattat användning av skjutvapen eller sprängämnen och begåtts på allmän eller liknande plats. Detsamma ska gälla om angreppet haft bakgrund i en konflikt mellan grupper i vilken skjutvapen eller sprängämnen använts, eller varit ägnat att framkalla en konflikt av sådant slag.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot straffskärpningsgrunden som går ut på att gärningen innefattat användning av skjutvapen eller sprängämnen och begåtts på allmän eller liknande plats.

Beträffande den föreslagna straffskärpningsgrunden som grundar sig på om gärningen haft bakgrund i en konflikt mellan grupper i vilken skjutvapen eller sprängämnen använts, eller varit ägnat att framkalla en konflikt av sådant slag, vill dock Advokatsamfundet särskilt framhålla följande.

När det gäller begreppet ”konflikt” anger utredningen att det inte bör ställas upp några särskilda krav vad gäller intensitet, omfattning, varaktighet, ändamål etc. En konflikt kan alltså bestå i meningsskiljaktigheter, bråk av olika slag och handla om vad som helst (s. 233). När det gäller definitionen av ”grupper” i vilken skjutvapen eller sprängämnen använts, framhåller utredningen att en grupp rör sig om minst två personer på varje sida (s. 233), men att det däremot inte krävs att konflikten utspelar sig mellan just kriminella nätverk, eftersom ett sådant krav riskerar att bli förenat med tillämpningssvårigheter (s. 234). Utredningen anger vidare att eftersom olika sorters konfliktsituationer kan förekomma där skjutvapen eller sprängämnen har använts, eller kan komma att användas, får det till viss del överlämnas till rättstillämpningen att avgöra vilken utredning som ska krävas för att rekvisiten ska anses uppfyllda. Huruvida en gärning haft bakgrund i eller varit ägnad att framkalla en sådan konflikt som avses, får enligt utredningen avgöras utifrån vad som är känt om det sammanhang i vilket brottet förekommit. Sammantaget finner utredningen att det kan förutses att den föreslagna bestämmelsen i någon mån kan bli svårare att tillämpa än andra

straffskärpningsgrunder men att det ändå bör finns goda möjligheter att genom spanings- och underrättelseuppgifter m.m. lägga fram relevant bevisning som styrker att rekvisiten är uppfyllda (s. 234).

Enligt Advokatsamfundets mening är det inte ur legalitetssynpunkt godtagbart att genomföra en straffskärpningsgrund utifrån de svåra avgränsningsproblem som förslaget i denna del innebär. Sammantaget avstyrks därför förslaget.

Straffbestämmelsen avseende människoexploatering utvidgas till att omfatta utnyttjande av någon i brottslig verksamhet.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget om att människoexploatering utvidgas till att omfatta utnyttjande av någon i brottslig verksamhet.

En ny straffbestämmelse införs som kriminaliserar att involvera personer under 18 år i brottslig verksamhet.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot den föreslagna kriminaliseringen.

Straffet skärps för försäljning av narkotika och för befattning med narkotika som är avsedd att säljas.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget att straffet skärps för försäljning av narkotika och för befattning med narkotika som är avsedd att säljas.

Beställning av narkotika för eget bruk kriminaliseras såsom försöksbrott.

Förslaget innebär en kriminalisering av köp av narkotika för eget bruk över internet som av någon anledning stannar vid förberedelse eller försöksbrottet. Idag krävs således att den beställda narkotikan har nått beställaren för att brott ska ha begåtts. I förslaget till aktuell kriminalisering föreslås nu i stället ett försöksbrott redan vid beställningen av narkotika, där försökspunkten bör anses vara nådd i och med att beställningen är gjord.

Advokatsamfundet ifrågasätter att det enligt förslaget inte synes spela någon roll huruvida det är fastställt, genom exempelvis beslag, att den beställda narkotikan funnits till försäljning. Advokatsamfundet anser att en sådan kriminalisering vore att utsträcka det straffbelagda området alltför långt. Enligt gällande rätt torde försöksbrott inte kunna göras gällande om det vid försökspunkten inte skulle ha kunnat fullbordas (jfr RH 2007:61 där försök till befattning av mjöl/socker inte kunde utgöra ett

försöksbrott). Beställarens uppsåt är på så vis irrelevant för bedömningen om det inte förelagat någon fara för brottets fullbordning (s.k. otjänligt försök).

Utifrån gällande rätt finns det därför skäl att ifrågasätta lagförslaget av ändamåls- och effektivitetsskäl, eftersom det enligt Advokatsamfundets uppfattning inte går att lagföra en person för försök till köp av narkotika om försöket inte hade kunnat fullbordas vid tidpunkten för beställningen. Förslaget kommer således sannolikt inte att träffa beställningar över internet där försäljaren förblir okänd, vilket ofta är fallet vid exempelvis *Darknet*. Advokatsamfundet anser att förslaget mot denna bakgrund behöver utredas ytterligare inom ramen för den fortsatta beredningen.

En presumtion för häktning ska gälla vid misstanke om brott med ett minimistraff om fängelse i ett år och sex månader i stället för som i dag två års fängelse.

Förslaget tar sikte på den så kallade presumtionsregeln, även kallad tvåårsregeln, och innebär att domstolen som utgångspunkt för brott begångna med minst två år i straffskalan ska bedöma att det föreligger särskilda häktningsskäl om inte utredningen i det enskilda fallet visar på motsatsen. Presumtionen för häktning i nuvarande lagstiftning kräver starka skäl för att bryta presumtionen. I förarbetena nämns som exempel att den misstänkte är intagen på kriminalvårdsanstalt eller är svårt sjuk. I praktiken innebär det att presumtionen ytterst sällan bryts. Enligt Advokatsamfundet innebär förslaget således att fler personer kommer att frihetsberövas och att fler brott som inte nödvändigtvis har koppling till organiserad brottslighet eller s.k. kriminella nätverk kommer att omfattas av presumtionsregeln.

Advokatsamfundet är först och främst tveksamt till den föreslagna sänkningen av minimistraff för presumerad häktning från två års fängelse till ett år och sex månaders fängelse i och med att förslaget medför att fler brott omfattas av presumtionsregeln och att fler därmed kommer att frihetsberövas. Syftet med förslaget är att fler brott begångna inom den organiserade brottsligheten ska omfattas av presumtionsregeln. Förslaget kommer emellertid även att få direkta effekter på brott begångna utanför den organiserade brottsligheten och andra kriminella nätverk. Som exempel kommer rån av motvarnsfallet att innebära en presumtion för häktning (för det fall förslaget om straffskärpning härvid genomförs). Även s.k. krogslagsmål kan komma att omfattas då dessa inte sällan innehåller inslag av försvårande omständigheter som kvalificerar brottet som grovt.

Advokatsamfundet avstyrker mot ovan angiven bakgrund förslaget om att presumption för häktning ska gälla vid misstanke om brott med ett ministrarf om fängelse i ett år och sex månader, i stället för som idag två års fängelse. Förslag som innebär en inskränkning av de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna ska alltid föregås av väl underbyggda ändamåls- och effektivitetsskäl samt anses vara proportionerliga för att kunna komma ifråga. Sammantaget är det Advokatsamfundets uppfattning att utredningen inte har redovisat tillräckligt starka skäl för den föreslagna utvidgningen av presumtionsregeln.

Återfall i brott ska i ökad utsträckning leda till strängare straff.

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget att återfall i brott i ökad utsträckning ska leda till strängare straff.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander